

ANADOLU SELÇUKLU MEDRESELERİNİN CEPHESEL VE
MEKÂNSAL KALİTE ANALİZİ: SİVAS KENTİ ÖRNEĞİ*

Analyzing the Spatial and Facade Quality of the Madrasas
of Anatolian Seljuks: The Case of Sivas City Madrasas

Fatih SEMERCİ**

Öz:

Türkler, Anadolu'yu ele geçirdikten sonra kültürel ve sanatsal birikimlerini yansıtan çok sayıda eserler vermiştir. Bu eserler arasında kültürel hayata ve eğitim hayatına kazandırdıkları medreseler gelecek kuşakları da etkilemiştir. Anadolu'nun her kentinde bir veya birden fazla medresenin bulunuşu şehirlerin kültür seviyesinin ne kadar yüksek olduğunun göstergesidir. Büyük Selçuklu döneminde ortaya çıkan medreseler, Anadolu Selçuklu döneminde yayılmıştır. Medreseler belli konularda ihtisaslaşarak din, deneysel bilimler, tıp veya astronomi üzerine eğitim vermiştir. Devlet adamları ile özel varlıklı kişiler bilimin gelişmesini ve medreselerin yapılmasını desteklemiştir. Anadolu Selçuklu dönemi medreselerinin öne çıkan bir diğer özelliği ise, vakıf geleneği oluşturularak medreselerin idari açıdan özerk olarak işletilmesidir.

Anadolu Selçuklu medreseleri mimari açıdan Selçuklu mimarisinin devamı niteliğindedir, ancak kendine has birtakım yenilikler de içermektedir. Bölgenin iklimi, kültürü, sosyal özellikleri ve ekonomisi de medreselerin mimari özelliklerini etkilemiştir.

Bu çalışmada Sivas kentinde Anadolu Selçuklu döneminde yapılmış olan Gökmedrese, Burûciye Medresesi ve İzzeddin Keykâvus Dârüşşifâsı (Şifâiye Medresesi) belirlenen yöntem ile iç ve dış değişim kriterlerine göre incelenmiştir. Seçilen medreselerin özgünlük ve koruma değerleri saptanarak kıyası yapılmıştır.

Değerlendirme sonuçlarına göre seçilen üç medresenin dış ve iç analizlerinde elde edilen verilere göre A, B ve C grupları oluşturulmuştur. Analiz sonucunda özgünlüğünü en çok koruyan ve mimari değerleri fazla olan medreseler A grubunda yer almıştır. Özgünlüğünü en az koruyan ve mimari değerleri az olan medreseler ise, C grubunda yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçuklu Medreseleri, Medrese, Mekânsal Kalite, Analiz, Sivas.

* Makale Gönderilme Tarihi: 31.10.2017 / Makale Kabul Tarihi: 18.11.2017 / Makale Yayın Dönemi: Aralık 2017
Doi: <https://doi.org/10.20486/imad.348058>

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiştir. Ayrıca intihal tespiti için program kullanılmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Anabilim Dalı, Konya, Türkiye / e-posta: fsemerci@konya.edu.tr / ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1017-5141>

Abstract:

After the Turks took over the Anatolian, produced many works reflecting their cultural and artistic experiences. Among these works Madrasas, which have cultural and educational benefits, affected the future generations. More than one madrasa were built in each Anatolian city, which indicates the high culture level of the cities. The madrasas emerged during the Great Seljuks era and spread during the Anatolian Seljuks era. Madrasas mastered in certain fields and provided religious, scientific, medicinal and astronomical education. Statesmen and wealthy people financed the scientific development and construction of madrasas. A foundation-related tradition was generated and madrasas were administratively operated, which is a remarkable feature of Anatolian Seljuk's madrasas.

Madrasas of the Anatolian Seljuks can be regarded as the follow-up of the Seljuk's architecture but they also have new aspects. The climate, culture, social features and economy of the region affected the architecture.

This study examined Gök Madrasa, Burüciye Madrasa and İzzeddin Keykāvus Hospital (Şifâiye Madrasa), constructed in Sivas during the Anatolian Seljuks era, using the pre-determined method by the internal and external transformation criteria. These madrasas were compared determining the originality and conservation values.

A, B and C groups were generated considering the results of the external and internal analyses of these madrasas. The madrasas with the best and worst originality were in group A and C, respectively.

Key Words: Madrasas of Anatolian Seljuks , Madrasa, Spatial quality, Analysis, Sivas.

Giriş

Medrese kelimesi, Arapça “de-ra-se” kökünden gelmektedir. Kelime anlamı olarak “ders verilen yer”dir. Medreselerin İslam medeniyetinde eğitimin verildiği, orta ve yüksek öğretimin yapıldığı birimler olarak yaygınlaşmasında Büyük Selçuklu Devleti'nin payı büyüktür. Medreselerin yapılması önemli bir kırılma noktası olarak bilinmektedir (Çatakoğlu, 2002: 10). Medreseler ilk olarak sadece eğitimin verildiği bir kurum olarak ortaya çıkmış ve zamanla bütün ihtiyaçlara cevap verebilecek külliyeler haline dönüşmüştür. Bugünkü kampüsler şeklinde yapılmaya başlandığını söylemek mümkündür.

Medreselerden önce eğitim birimleri olarak cami okulları kullanılmıştır. Zamanla bu birimlerin eğitim konusunda yetersiz kalması, medreselerin ortaya çıkması gerekliliğini gündeme getirmiştir. Böylece medreseler inşa edilmeye başlamıştır (Güven, 1998: 128). Ancak yapılan medreselerde cami okullarının etkinliklerine son verilmemiş ve külliyeler içerisinde medrese-cami birlikteliği oluşturulmuştur.

Medreselerde önceleri sadece din eğitimi verilirken Anadolu Selçuklu döneminde yapılan medreselerde bu sistem farklılaşmıştır. Dinî eğitimin yanı sıra mantık, felsefe, fıkıh, kozmoloji, astronomi, matematik, geometri, cebir ve kimya eğitiminin verilmeye başlandığı görülmüştür (Fazlıoğlu, 2001'den aktaran Doğan, 2013: 430). Anadolu Selçuklu döneminde yapılan medreselerde ilk kez eğitimde uzmanlaşma görülmüş ve medrese isimleri de bu konu çerçevesinde seçilmiştir.

İslam felsefesinin yayılması ve daha çok kişinin eğitim alması amacıyla yapılmış olan medreselerin Anadolu Selçuklu döneminde her şehirde bir veya birden fazla olduğu görülmektedir (Güven, 1998: 132). İslam'ı yayma ve eğitilmiş insanların sayısının artırılması düşüncesi, medrese sayısının artmasında etkili olduğu gibi mimariyi de yönlendirmiştir. Bu amaçla medreseler büyük ve geniş mekânlar olarak dizayn edilmiştir.

Medreseler Anadolu Selçuklu döneminde eğitim verilen önemli birimler olarak tasarlanmıştır. Bu çalışmada Anadolu Selçuklu döneminde medreselerin mimari özellikleri incelenerek, Sivas kentindeki seçilen medreselerin özgünlüğünün, korunma düzeylerinin ve dönemin mimari özelliklerine sahip olma durumlarının tespiti yapılmıştır. Aynı zamanda birbiri ile kıyaslanması sağlanmıştır.

Çalışmanın Amaç ve Yöntemi

Bu çalışmada, Anadolu Selçuklu döneminde yapılmış Sivas kentinde bulunan Gökmedrese, Burûciye Medresesi ve Şifâiye Medresesi'nin günümüz mimari özelliklerinin tespit edilmesi ve özgün durumlarını ne derecede koruduklarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu sebeple çalışmada öncelikle Anadolu Selçuklu döneminde yapılan medreselerin mimari özellikleri incelenmiştir. Ardından Sivas kentinde seçilen medreselerin bu özellikleri ne derece taşıdıkları ve günümüzde özgünlüklerini koruyup koruyamadıkları ortaya konmuştur.

Çalışma kapsamında Anadolu Selçuklu döneminde yapılmış olan Sivas kentindeki Gökmedrese, Burûciye Medresesi ve İzzeddin Keykâvus Dârüşşifâsı (Şifâiye Medresesi) seçilmiştir. Aynı dönem mimari özellikleri taşımaları bu medreselerin seçilmesinde etkili olmuştur. Medreseler iç mimari ve dış cephe analizleri ile

değerlendirilerek analiz edilmiştir. Analiz çalışmasında yapıların görsellerinden ve mimari planlarından yararlanılmıştır. Elde edilen fotoğraf ve mimari planların analiz edilmesi sağlanmıştır. Özgün ve günümüz dokümanları sayesinde değişimlerin tespiti yapılmıştır. Bunun yanı sıra dönemine ait mimari değerlerin de dâhil edildiği analiz çalışması ile kıyaslamalar söz konusu olmuştur.

Anadolu Selçuklu dönemi medreselerinin genel mimari özellikleri ile seçilen medreselerin mimari özelliklerinin anlaşılması için yazın taraması yapılarak veriler elde edilmiştir. Dönemin mimari özellikleri çerçevesinde belirlenen dış (cephe) ve iç (mimari) analiz kriterleri baz alınarak üç medresenin özellikleri puanlama yapılarak karşılaştırılmıştır.

Belirlenen dış cephe ve iç cephe kriterlerine göre puanlama sistemi oluşturulmuş, belirli puan aralıklarına göre A, B ve C şeklinde gruplamalar yapılmıştır. En yüksek puanı alan medrese, özgünlüğü en yüksek olarak değerlendirilerek A grubunda sayılmıştır. Özgünlük derecesi A grubundan C grubuna doğru azalmakta olup, buna göre C grubunda yer alan medrese özgünlüğünü en az koruyan medrese olarak değerlendirilmiştir.

ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ MEDRESELERİNİN MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Anadolu'nun Türklerin eline geçmesiyle birlikte kurulan Müslüman beylikleri buldukları bölgelerin sadece yönetimini ve korunmasını sağlamamıştır. Hâkim olunan bölgede ortak doğrular ve hedefler çerçevesinde birlik sağlamayı da amaçlamışlardır. Bu nedenle hâkim oldukları bölgelerde Müslümanlığın yayılması ve devamlılığının sağlanması için çalışmalar yapmışlardır. Özellikle din eğitimi veren kurumlar bu dönemlerde önem kazanmıştır. Yapılan camilerle, mektep, medrese, dârüşşifâ, han, hamam ve kervansaraylarla bölgede Müslümanlığı yaymayı ve bir bütünlük sağlamayı hedeflemişlerdir (Kemaloğlu, 2015: 91). Anadolu'da kurulan ilk medreselerin de bu imar ve iskân politikaları sonucu ortaya çıktıkları net olarak bilinmektedir. Büyük Selçuklular'ın İran'da gerçekleştirdikleri Türk-İslam mimarisiyle, Anadolu kültürünün kaynaşmasından oluşan yeni bir sanat anlayışının ürünü olan değerli mimari eserler üretilmiştir.

Türkiye Selçuklu medreselerindeki eğitim şekli klasik İslam medrese eğitimine imkan sağlamıştır (Çatakoğlu, 2002: 12). Fıkıh, dinî ilimler, Kur'an-ı Kerim, hadis ve bunlara yardımcı edebî ilimlerin eğitimi verilmiştir. Selçuklu medreselerinde, Kur'an, hadis ve tefsir gibi dinî ilimlerin yanında, tıp ve astronomi gibi ilimlerin de okutulması, vakfin gaye ve imkânlarına göre değişiklik göstermiştir. Medreselerdeki ders programlarının temelini dinî ilimler belirlemiştir.

Medreselerin bulunduğu yerler iklim, mevsim, kültür, toprak, sıcaklık, soğukluk, ekonomik, sosyal yaşayış gibi farklılıklara sahip olmuştur (Dinçdir, 2015: 10). Bundan dolayı her medrese aynı yapı elemanları ile üretilmemiştir. Ancak medreseler genel olarak avlu, eyvan, mescit, türbe, öğrenci odaları, kışlık dersane, havuz, çeşme ve müderris odası gibi temel mekânlara sahip olmuştur.

Anadolu Selçuklu dönemi medreselerinin mimari özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır;

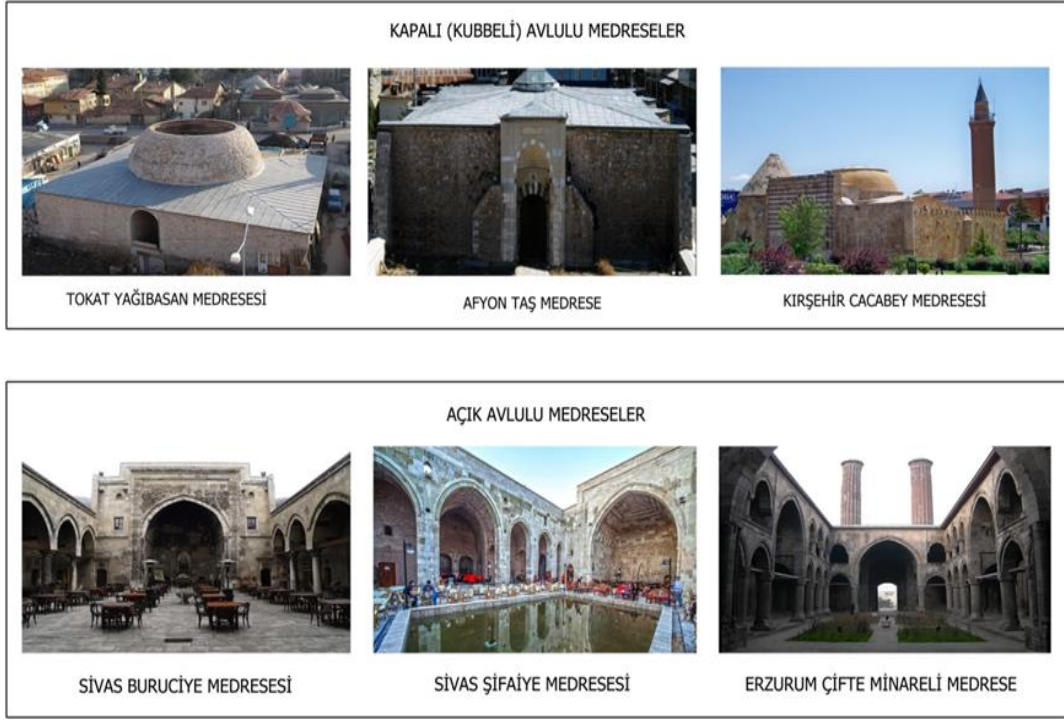
- Anadolu Selçuklu döneminde yapılmış olan medreselerde iklimsel şartlar da etkili olmuştur. Medreseler iklim koşullarına bağlı olarak açık veya kapalı avlulu olarak planlanmışlardır. Buna göre Anadolu'daki Selçuklu Medreseleri mimari açıdan açık avlulu ve kapalı avlulu (kubbeli) olmak üzere iki şekilde gelişmiştir (Resim 1).

Kapalı (kubbeli) avlulu medreselerin açık avlulu medreselerden farkı, orta mekânın kubbe ile kapalı olma halidir. Bu medreseler, ortada üzeri kubbe ya da tonoz örtülü bir avlu ve bu avluya açılan odalardan oluşmaktadır (Kemaloğlu, 2015: 96). Bu odalar kütüphane, dersane, öğrenci odaları, türbe ve mescit amacıyla planlanmıştır. Planları kare veya kareye yakın dikdörtgen şeklinde olmuştur.

Açık avlulu medreselerde; giriş tarafında yapıya şeklini veren, büyük bir portal bulunmaktadır ve bu portal avluya açılmaktadır. Avlunun girişe karşı olan cephesinde büyük bir eyvan yer almaktadır. Eyvanlı medreselerin avlularının çoğunlukla havuzlu olduğu görülmektedir. Bu tip medreselerin iki katlı olan örnekleri de mevcuttur. Sağında ve solunda hücreleri bulunmaktadır. Bazılarında bunların yanında birer eyvan da yer almaktadır (Kemaloğlu, 2015: 96). Önleri revaklı küçük hücreler, öğrencilerin

yatması ve derslerine çalışması için tahsis edilmiştir. Açık avlulu tipin avlusu ise, genellikle giriş eksenini itibariyle uzunlamasına dikdörtgen şeklindedir.

Kapalı avlulu medreselere Tokat Yağibasın Medresesi, Afyon Taş Medrese, Kırşehir Cacabey Medresesi ile Konya'daki İnce Minareli Medrese ve Karatay Medresesi'ni örnek olarak vermek mümkündür. Açık avlulu medreselere ise, Sivas'taki Burûciye Medresesi, İzzeddin Keykâvus Dârüşşifâsı (Şifâiye Medresesi), Gökmedrese ve Erzurum Çifte Minareli Medrese ile Konya'daki Sırçalı Medrese örnek teşkil etmektedir (URL-1).

Resim 1. Anadolu Selçuklu Döneminde Yapılmış Açık ve Kapalı Avlulu Medreseler

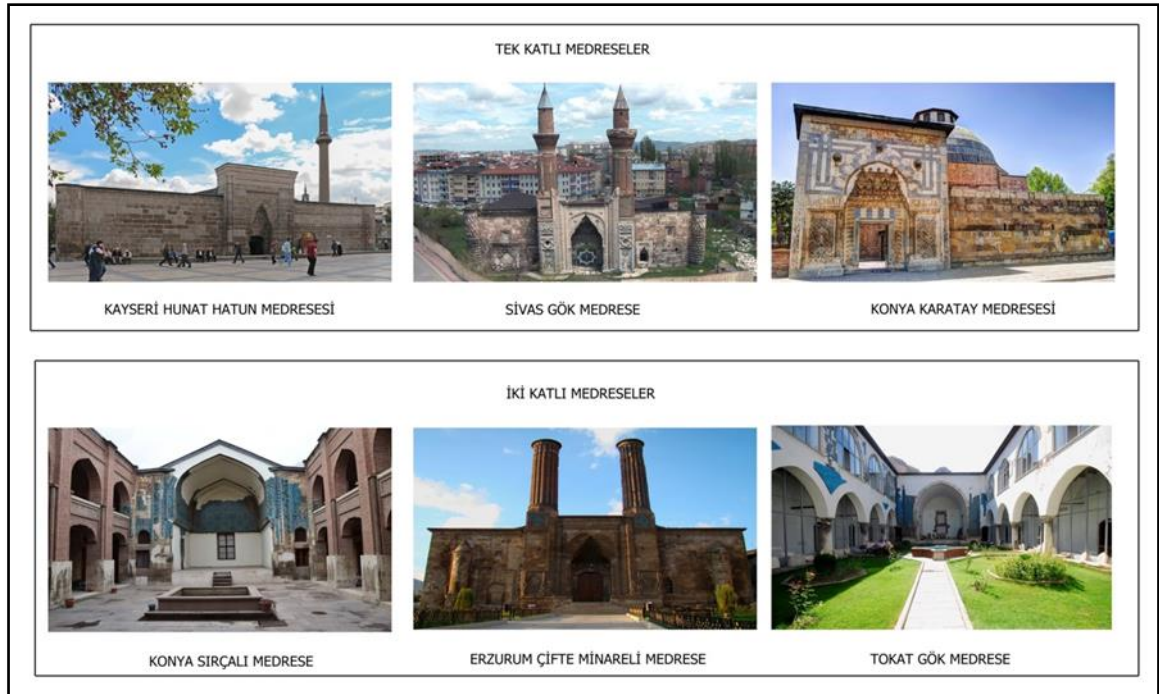
- Medrese tipolojisi Selçuklu mimarisinin devamı niteliğindedir. Medreselerde de eyvanlar ve revaklı avlular yer almaktadır (Resim 2).

Resim 2. Medreselerdeki Revaklar ve Eyvanlar

▪ Selçuklu medreselerinde form; dıştan içe doğru değil, içten yani avludan dışa doğru oluşmaktadır. Avlu düzeni binanın şekillenmesinde en önemli etmen olarak göze çarpmaktadır (Çatakoğlu, 2002: 53).

▪ Medreseler genellikle tek katlı olarak tasarlanmıştır. Ancak bazı medreselerin iki katlı olarak da planlandığı bilinmektedir. Tek katlı medreselere Kayseri Hunat Hatun Medresesi, Sivas Gökmedrese ve Konya Karatay Medresesi örnek olarak verilebilir (Güven, 1998: 132). İki katlı olarak planlanan medreselere ise Konya Sırçalı Medresesi, Erzurum Çifte Minareli Medrese ve Tokat Medrese örnek teşkil etmektedir (Resim 3).

Resim 3. Tek Katlı ve İki Katlı Medreseler

- Eyvan sayıları belli değildir. Eyvanlar sivri, beşik tonozlu, örtülü olup ana eyvanın yanlarındaki odalar genellikle kubbelidir.
- Bu dönemdeki medreselerde eyvan sayısı 1–4 arasında değişmektedir (Resim 4),(Güven, 1998: 132).

Resim 4. Anadolu Selçuklu Dönemi Medreselerindeki Eyvan Örnekleri

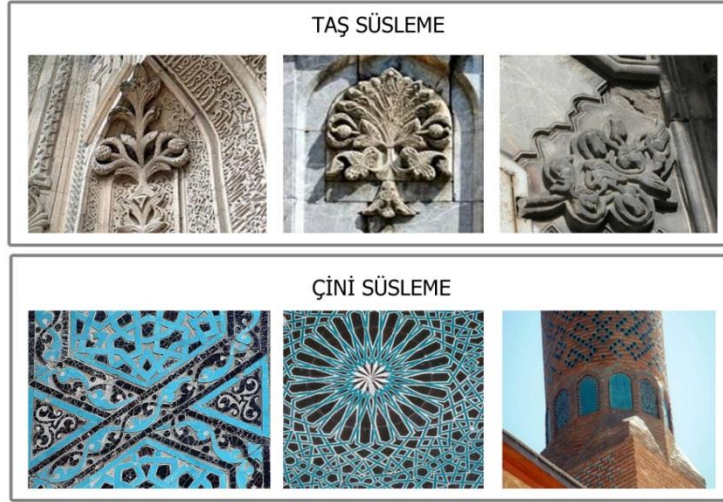
- Dayanıklı olması ve daha geniş alana desen uygulama kolaylığı sağlaması sebebiyle Anadolu Selçuklu döneminde yapılan medreselerde taş kullanılmıştır. Özellikle taçkapılarda kullanılan taşlar ile, Anadolu Selçuklu dönemine özgü bir üslup oluşturulmuştur (Resim 5).

Resim 5. Anadolu Selçuklu Dönemi Medreselerinde Taçkapı Örnekleri

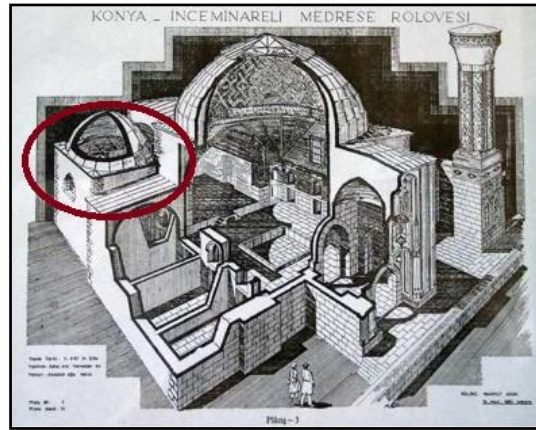
- Anadolu Selçuklu mimari süslemeleri ve el sanatları, İslam sanatı çerçevesinde bir yenilik olarak ortaya çıkmıştır (Kemaloğlu, 2015: 96).

▪ Açık ve kapalı (kubbeli) avlulu olarak tasarlanan iki medrese tipinde de taş ve tuğla birlikte kullanılmıştır. Genellikle mozaik çinilerle süsleme yapılmıştır (Resim 6), (Güven, 1998: 132).

Resim 6. Medreselerde Taş ve Çini Süslemeler

▪ Anadolu Selçukluları döneminde inşa edilen medreselerde, Anadolu dışında ortaya çıkan ilk medreselerin plan şemaları esas alınmıştır. Fakat Anadolu'nun iklim şartlarının sert olması nedeniyle medreselere kışlık dersaneler yapılmıştır (Resim 7).

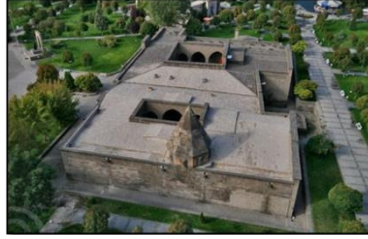

Resim 7. Anadolu Selçuklu Medreselerinde Kışlık Dershane (Konya İnce Minareli Medrese)

▪ Osmanlı öncesi Anadolu medreselerinde avlu, eyvan, kışlık dersane, öğrenci ve görevli hücreleri bulunması gereken temel mekânlardır (Demiralp, 2006: 30).

Bunların yanında bazı medreselerde mescit, türbe, kütüphane gibi mekânların da bulunduğu bilinmektedir.

▪ Selçuklu Anadolu'sunda hadis ve fıkıh medreselerinin yaygın olduğu, günümüze ulaşan yapılardan anlaşılmaktadır. Sağlık ve eğitim binaları içinde tıp medreseleri ve dârüşşifâlar/hastaneler önemli yapılardır. Teorik ve uygulamalı eğitimin bir arada verildiği bazı dârüşşifâlar, tıp medresesi ve aynı zamanda hastane işlevini görmüştür. Bazı örneklerde ise tıp medreseleri ile hastaneler bitişik yapılmış ve iki işlevi birlikte yürütmüştür (Resim 8), (Demiralp, 2006: 30). Kayseri Çifte Medrese Anadolu'da ilk tıp merkezi olarak üretilmiştir. Hem tıp eğitimi verilmekte hem de hastanesi bulunmaktadır.

Resim 8. Anadolu Selçuklu Döneminde Hastane ve Tıp Medresesi

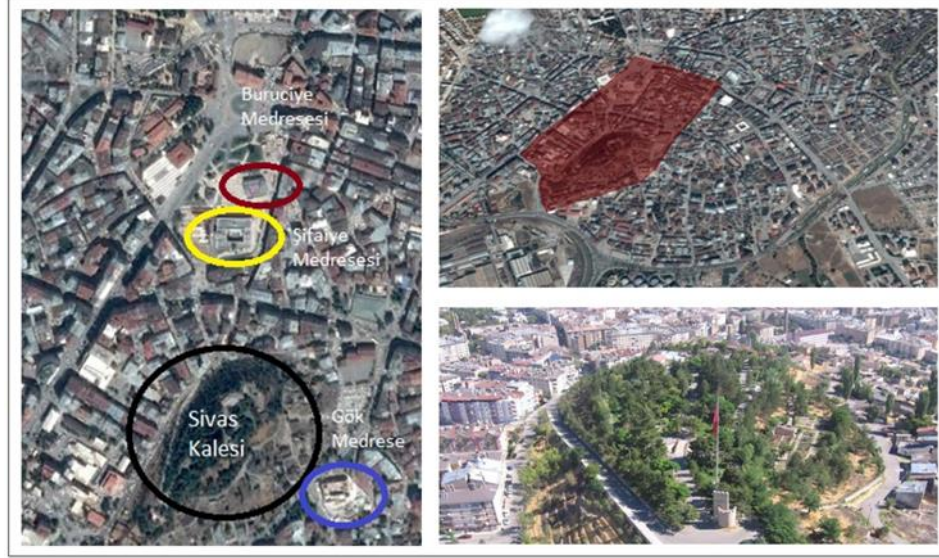
ÇALIŞMA ALANININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Sivas kentinin büyük bölümü İç Anadolu Bölgesi'nde yer alır. Bulunduğu coğrafi konuma göre kuzeyde Giresun, Ordu, Tokat; doğuda Erzincan; güneyde Malatya, Kahramanmaraş ve Kayseri; batıda Yozgat illeriyle komşudur. Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgesi'nde de toprakları bulunmaktadır.

Çevre illere göre kendine has bir iklim karakterine sahip olan Sivas, bir mikroklima iklim bölgesidir. Sivas'ta genel olarak ise karasal iklim görülür (URL-2). İklim özellikleri kentteki yapıların mimari özelliklerini etkilemiştir.

Çalışma kapsamında incelenecek olan Anadolu Selçuklu dönemi medreseleri Sivas kentinin ilk yerleşim bölgesi olan kalenin çevresinde konumlanmıştır. Burûciye Medresesi ve İzzeddin Keykâvus Dârüşşifâsı (Şifâiye Medresesi) bugünkü kent meydanında bulunurken Gökmedrese ilk yerleşim bölgesi olan kalenin güneyinde yer

almaktadır. Yapılan araştırma çerçevesinde çalışma alanı olarak kalenin çevresi ve kent meydanı seçilmiştir (Resim 9).

Resim 9. Çalışma Alanı

Sivas kentinde ilk yerleşim Neolitik dönemde başlamıştır. Sivas'ın ilk olarak nerede kurulduğu, adının kaynağı ve bu ismin şehre ne zaman verildiği konusu net değildir (Aydın, 2008: 38). Şehrin ilk olarak bugünkü bulunduğu bölgede kurulduğu en yaygın görüştür.

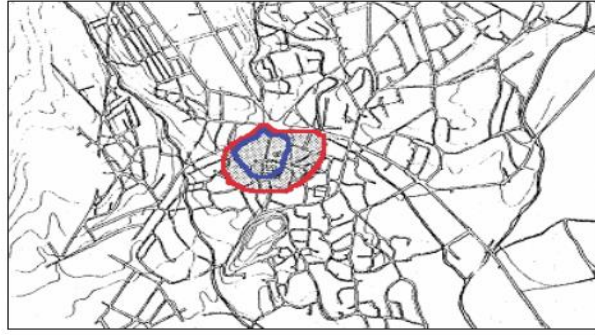
Sivas şehrinin Hitit hâkimiyeti öncesi dönemiyle ilgili fazla bilgi yer almamaktadır. Hitit döneminde önemli bir yerleşim yeri olan Sivas; M.Ö. 6. yüzyıl başlarında Med, aynı yüzyılın ortalarında da Pers hâkimiyeti ile süregelmiştir. M.Ö. 7. yüzyılda ise, Kimmer ve İskit istilalarına uğramıştır. (Karadaş, 2003: 6).

Sivas, 1071 yılında Malazgirt Zaferi ile Türk egemenliğine girmiştir. Fethinden sonra Sivas ve çevresi Danişmentliler hâkimiyetine geçmiş ve Sivas önemli bir Danişmentli kenti olmuştur. Bu fetihler sırasında kentin surları ve yapıları tahribata uğramıştır (URL-3).

Danişmentliler döneminde Sivas'ın fizikî görünümünün İslam şehirlerine benzer şekilde hızla dönüştüğü, şehrin merkezine bir Ulucami ve meydanla birlikte etraflarına binalar inşa edildiği görülmüştür. Kalenin ve Ulucami'nin çevresinde 200 konutun bulunduğu ve bölgede 40.000 kişinin yaşadığı bilinmektedir (Tuncer, 2008: 9).

Doğal bir tepe üzerinde kurulan kaleyi, M.Ö. 2000 başlarında Hititler inşa etmiştir. Sivas'ın ilk kalesi Cabira'dır. Ortaçağ'da Sivas'ın çevresi sağlam bir sur ile çevrilidir. İlk kez Roma İmparatoru Jüstinyen (527-565) tarafından yaptırılmıştır (Aydın, 2006: 39).

Sivas'ın kurulmasında, yerinin çeşitli yönlere giden yolların kesişme noktasında olması ve bu yolların birleştiği yerde kale kurmaya elverişli dik yamaçlı bir tepenin yer alması etkili olmuştur (Resim 10).

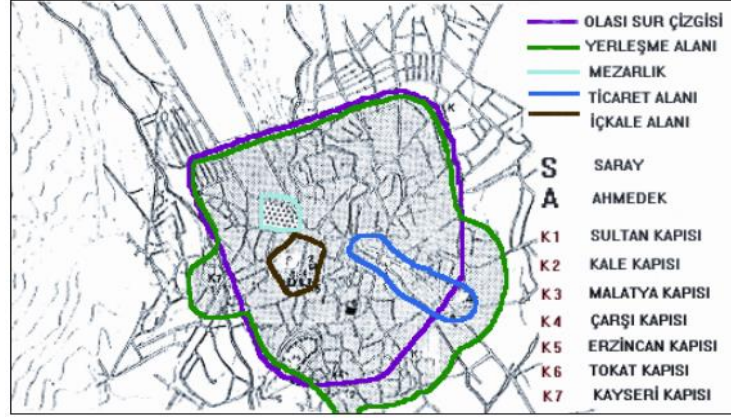
Resim 10. 10. Yüzyılda Sivas

Türklerin Sivas'ta yaptığı ilk yapı 1197 tarihli Sivas Ulucami'dir. Danişmentliler dönemine ait olan yapı, o dönemin özelliklerini yansıtan en önemli mimari yapıdır (Resim 11). Yapının yeri göz önüne alındığında, kentin sur dışında özellikle doğuya doğru genişlediği anlaşılmaktadır. Kuzeyde ise kent mezarlığı bulunmaktadır. Sivas'ın Türk dönemine girmesiyle beraber kentleşme biçimlerinde değişiklikler görülmeye başlanmıştır (Sivas Belediye Başkanlığı, 2014).

Resim 11. Sivas'ta Yapılan İlk Yapı

Anadolu Selçuklu Devleti'nin güçlenmesi, 12. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak tarım ve ticaretin gelişmesini sağlamıştır. İran, Mezopotamya, Akdeniz ve Karadeniz'den gelen ticaret yollarının Sivas'ta birleştiği ve kentin farklı bölgelerden tüccarların buluşma yeri haline geldiği bilinmektedir.

Resim 12. 13. Yüzyılda Sivas Kenti

Yapı tarzı ve işlevi bakımından döneminde bütün Anadolu ve Avrupa'nın önemli tıp merkezlerinden biri olarak kabul edilen Sivas Dârüşşifâ'sı, 1217'de I. İzzeddin Keykâvus tarafından yaptırılmıştır. Şifâiye Medresesi'nin inşası ile birlikte, Toprakkale'nin güneyinde ve doğusunda bulunan konut dokusunun kuzeye doğru yayılmaya başladığı görülmektedir. 13. yüzyılın en önemli yapıları olan Çifte Minareli Medrese (1271) ve Şifâiye Medresesi (1217) aynı dönemde inşa edilmiştir. (Resim 13), (URL-4).

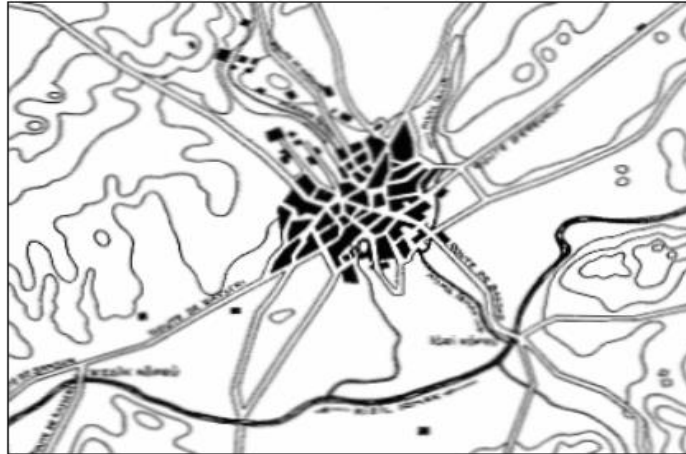

Resim 13. Çifte Minareli Medrese ve Şifâiye Medresesi'nin Konumlanışları

13. yüzyılın üçüncü çeyreğinde kentte görülen imar faaliyetleri, dönemin ne kadar zengin ve canlı bir sosyal ortama sahip olduğunun en önemli göstergesidir. Gökmedrese, Çifte Minareli Medrese ve Burûciye Medresesi bu dönemin en önemli yapılarıdır. Adı geçen yapılar aynı zamanda Klasik Selçuklu sanatının en önemli eserleri arasında sayılmaktadır (URL-3).

Timur istilasında önemli ölçüde nüfus kaybına uğrayan şehrin, cami, mescit, zaviye ve özellikle kale gibi benzeri mimari yapıları büyük bir yıkıma maruz kalmıştır. Bu nedenle şehrin 1408 yılında tekrar Osmanlı egemenliğine girmesiyle birlikte yeniden imarı için çalışılmış, harap olan kale Çelebi Sultan Mehmet tarafından onartılmıştır (URL-3).

Sivas'ta 44 mahalle bulunmaktadır. Yukarı Kale ve Paşa Kalesi ve sur dışındakiler ile beraber 6.060 ev bulunmaktadır. Camiler, medreseler ve hamamlar ile şehirde 8 han bulunduğu, Ulucami civarındaki bedestende 1000 dükkân olduğu söylenmektedir. 16. yüzyıl sonlarından 19. yüzyıl ortalarına kadar geçen dönemde şehirdeki mahalle sayısında artış olmuştur. Sivas'ta 1827 yılında toplam 3833 hane ve 20'sinde sadece Müslüman, 39'unda ise gayrimüslim ve Müslüman nüfusun bir arada yaşadığı 59 mahalle yer almaktadır (Aydın, 2006: 48). 1831 nüfus sayım sonuçlarına göre toplam nüfus 24.558'dir (Resim 14).

Resim 14. Sivas Kent Merkezi (1838)

SİVAS İLİNDEN SEÇİLEN ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ MEDRESELERİNİN TARİHİ VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Çalışmanın bu bölümünde Sivas kentinde yapılmış olan Anadolu Selçuklu dönemi medreselerinin tarihi ve mimari özellikleri detaylı olarak incelenmiştir. Çalışma kapsamında kent meydanında bulunan Burûciye Medresesi, İzzeddin Keykâvus Dârüşşifâsı (Şifâiye Medresesi) ve Sivas Kalesi'nin güneyinde yer alan Gökmedrese yapılarının genel ve mimari özellikleri anlatılmıştır.

Burûciye Medresesi

1271 yılında Anadolu Selçuklu sultanlarından III. Gıyâseddin Keyhusrev zamanında Muzaffer Burucerdî tarafından yaptırılmıştır. Devrin pozitif ilimlerinin okutulduğu bir medrese olarak yapılmış ve uzun yıllar kullanılmıştır. Yapının mimarı bilinmemektedir. Kent meydanında yer alan medrese 1960-1964 ve 2005 yıllarında onarım geçirmiştir (URL-5). Burûciye Medresesi'nin yapı kimliği Tablo 1'de belirtilmiştir.

Yapı Kimliği	
Adı	Burûciye Medresesi
Yapım Yılı	1271
Mimarı	Bilinmiyor
Yeri	Sivas/Kent Meydanı
İşlevi	Tek işlevli
Durumu	İyi
Niteliği	Taş, Tuğla

Tablo 1. Burûciye Medresesi Yapı Kimliği

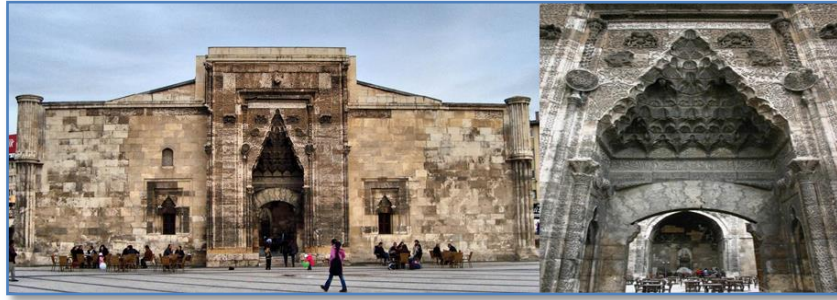
Burûciye Medresesi kent meydanında yer almaktadır (Resim 15). Günümüzde Burûciye Medresesi, içerisinde hediyelik eşya satış birimleri ve kafeleri ile hizmet vermektedir.

Resim 15. Burûciye Medresesi ve Konumu

Sivas'taki Burûciye Medresesi, Anadolu'da Selçuklu döneminde yapılan benzeri yapıların arasında taş süslemesindeki ölçülülük ve mimarisindeki açıklık bakımından en başta gelmektedir (URL-5).

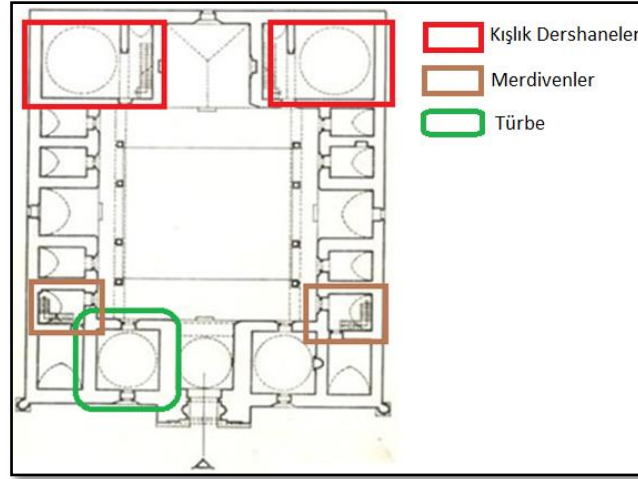
Yapının giriş cephesi haricindeki diğer cepheler oldukça sade bir görünüme sahiptir. Taçkapı dışı taşkın şekilde yapılmıştır. İki yanda simetrik olarak düzenlenmiş köşe kuleleri, dikdörtgen pencereler bulunmaktadır. Ana giriş batı yönde olup, cephe geometrik motiflerle bezelidir. Sağlam kalmış taçkapısıyla Anadolu'daki Selçuklu medreselerinin önemli örneklerinden biridir. Taş işlemeciliğinde ağırlığın taçkapıda yer aldığı görülür. Diğer cephelerden farklı olarak tamamen kesme taşla yapılmış ve işlenmiştir. Yıldız, rumî ve geometrik motifler işlenmiştir (Resim 16), (URL-6).

Resim 16. Burûciye Medresesi ve Taçkapı Süslemeleri

Resim 17'de görüldüğü üzere, ana eyvanın iki yanına birer oda inşa edilmiştir. Bu odalar kışlık dershane olarak kullanılmıştır. Bu dershaneler iki kısma ayrılmıştır. Büyük olan oda kubbeyle örtülüdür. Kütüphane olarak düşünülen ikinci kısım ise beşik tonoz örtülüdür. Bir üst kata çıkış iki yanda bulunan merdiven sistemiyle sağlanır. Giriş eyvanının solundaki hücre kare planlı ve kubbesi mozaik çinili bir türbe şekline

getirilmiştir. Burada medreseyi yaptıran Muzaffer Burucerdî'nin mezarı yer almaktadır (URL-7).

Resim 17. Burûciye Medresesi Planı

Çok muntazam ve tam simetrik kareye yakın bir plana sahip olan Burûciye Medresesi'nin kubbe ile örtülü giriş eyvanı, o dönem mimarisindeki özelliklere farklı bir yaklaşımdır (Resim 18). Bütün elemanlarının birbiriyle orantılı olarak ayarlanması, iç-dış mimari bütünlüğünün beraber çözümlenmesinden dolayı avlulu medreseler içinde başarılı medreselerdendir (Tuncer, 2008: 26).

Resim 18. Burûciye Medresesinin Kubbe İle Örtülü Giriş Eyvanı

İzzeddin Keykâvus Dârüşşifâsı (Şifâiye Medresesi)

Selçuklu sultanı I. İzzeddin Keykâvus tarafından 1217 yılında şifahane olarak yaptırılmıştır. Yapının mimarları Ahmed b. Ebû Bekir el-Marendî ve Mimar Bedreddin'dir (Tablo 2). Anadolu'daki Selçuklu tıp sitelerinin ve hastanelerinin en büyük boyutlusudur. Hastane, 1768 yılında çıkarılan bir fermanla medreseye çevrilmiştir. Günümüze ulaşabilen bölümü, Anadolu'nun en büyük şifahanesidir (Resim 19). 1939, 1962, 2008-2011 yıllarında onarım görmüştür. Yapımında taş ve tuğla kullanılmış, çini ile süslemeler yapılmıştır (URL-8).

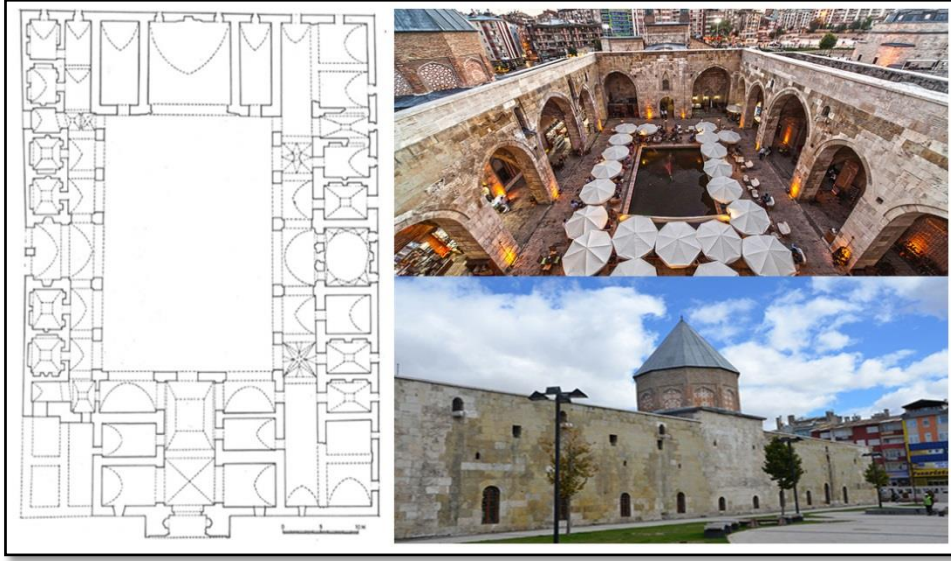

Resim 19. İzzeddin Keykâvus Dârüşşifâsı (Şifâiye Medresesi) ve Konumu

Yapı Kimliği	
Adı	Şifâiye Medresesi (İzzeddin Keykâvus Dârüşşifâsı)
Yapım Yılı	1217
Mimarı	Ahmed b. Ebû Bekir el-Marendî ve Mimar Bedreddin
Yeri	Sivas/Kent Meydanı
İşlevi	Tek işlevli
Durumu	İyi
Niteliği	Taş, Tuğla

Tablo 2. İzzeddin Keykâvus Dârüşşifâsı (Şifâiye Medresesi) Yapı Kimliği

Resim 20’de görüldüğü üzere, dikdörtgen planlı, açık avlulu ve tek katlı olarak planlanmıştır. Dört eyvanlı olan medresenin güney eyvanı 1220’de I. İzzeddin Keykâvus’un buraya defnedilmesiyle birlikte türbeye dönüştürülmüştür (Yalçinkaya, 2007: 39). Ana eyvanın yanında iki büyük mekân yer almaktadır. Medrese hücreleri beşik tonozla örtülüdür.

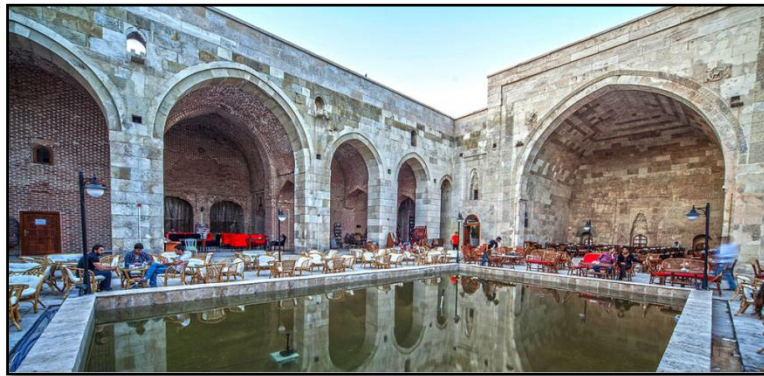
Resim 20. İzzeddin Keykâvus Dârüşşifâsı (Şifâiye Medresesi) Planı ve Eyvanları

Binada taş ve tuğla malzeme karışık olarak kullanılmıştır. Selçuklu yapılarında olduğu gibi taçkapı, pencere bordürlerinde, ana eyvan cephesinde rumî tezyinata önem verilmiştir. Dikkatle incelendiğinde stilize çift başlı kartal ve kuş motifleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Taçkapısı cepheden daha ileriye taşkın durumdadır. Kapı kavsarası dokuz sıralı mukarnaslı olup yan yüzler geometrik ve yıldız motifleri ile süslenmiştir. Bu motifler, ışık-gölge tesirleri oluşturacak şekildedir. Kapı kemeri köşeliklerinde simetrik iki hayvan figürü görülmektedir. Tahrip olmuş bu hayvanlardan sağdakinin kuvveti sembolize eden bir aslan, soldakinin sıhhati sembolize eden boğa figürü olduğu rivayet edilmektedir (Resim 21), (URL-8).

Resim 21. İzzeddin Keykâvus Dârüşşifâsı (Şifâiye Medresesi) Taçkapısı ve Süslemeleri

Dört eyvanlı açık avlulu medrese tipinde inşa edilen 690 m²lik avlusunda havuz yer almaktadır. Avlunun etrafında revaklarla çevrilmiş otuz oda mevcuttur. Portaldeki (taçkapı) aslan ve boğa kabartması, ana eyvan köşelerindeki madalyonlarda bulunan kadın ve erkek başı rölyefleri bu medresenin belirgin özgünlüğünü göstermektedir (Yalçinkaya, 2007: 42). Girişin tam karşısındaki sivri kemerli ana/büyük eyvanın iki tarafında insan yüzü kabartmaları yer almaktadır (Resim 22). Eyvanın sağında, hilâl içinde saçları iki yanda örgülü bir kadın başı kabartması görülmekte, soldakindeyse çok tahrip olmuş bu figürün çevresinden güneş ışınları çıkan sakallı bir erkek başı kabartması yer almaktadır (URL-8).

Resim 22. İzzeddin Keykâvus Dârüşşifâsı (Şifâiye Medresesi) Ana Eyvanı

Türbe cephesi, Selçuklu sanatının zengin çini süslemelerine sahiptir. Süslemede geometrik geçmeler, yıldızlar, kûfî yazıları; mavi, lacivert, firuze ve beyaz renkleri ile oluşturulmuştur. Türbe içinde on üç sanduka bulunmaktadır. Sandukaların üzeri

çinilerle kaplanmıştır. Mihrap önündeki sanduka, I. İzzeddin Keykâvus'a aittir (Resim 23), (URL-9).

Resim 23. İzzeddin Keykâvus Dârüşşifâsı'nda (Şifâiye Medresesi) Bulunan Türbe
Sivas Gökmedrese (Sâhib Ata/Sâhibiye Medresesi)

1271 yılında Selçuklu veziri Sâhib Ata Fahreddin Ali tarafından yaptırılmıştır. Mimarı (Kâlûyân el-Konevî) Konyalı Kâlûyân'dır (Tablo 2). Medreseye minare ekleme anlayışının ilk olarak Konya İnce Minareli Medrese'de görülmesinden sonra bu anlayışla yapılan Sivas Çifte Minareli Medresesi de ilk minareli medreselerdendir (Tuncer, 2008: 26). Medresede astronomi eğitimi verilmiştir (Resim 24).

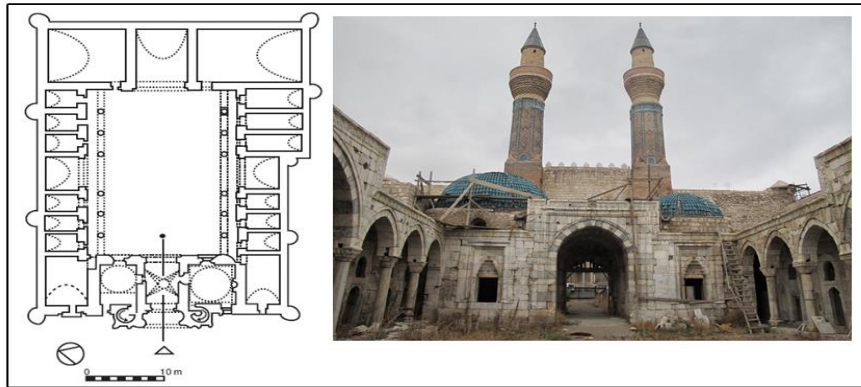

Resim 24. Sivas Gökmedrese ve Konumu

Yapı Kimliği	
Adı	Sivas Gökmedrese (Sâhib Ata/Sâhibiye Medresesi)
Yapım Yılı	1271
Mimarı	Konyalı Kâlûyân (Kâlûyân el-Konevî)
Yeri	Sivas/Gökmedrese Mahallesi
İşlevi	Tek işlevli
Durumu	Orta
Niteliği	Taş, Mermer, Tuğla

Tablo 3. Sivas Gökmedrese (Sâhib Ata/Sâhibiye Medresesi) Yapı Kimliği

Medrese planı itibariyle Anadolu Selçuklu mimarisine özgüdür (Resim 25). Açık avlulu, iki katlı, dört eyvanlı ve dikdörtgen plan şemasına sahip bir medresedir. Avlunun güney ve kuzeyinde revaklar yer almaktadır. Her iki yanı revaklı avlunun ölçüleri 24.25 x14.50 m'dir. Yedi açıklıklı revakların orta açıklıkları geniş olup bunların gerisinde yan eyvanlar, eş genişlikteki yan açıklıkların gerisinde de üçer adet sivri beşik tonozlu hücreler yer almaktadır (Tuncer, 2008: 36). Giriş eyvanının sağındaki mescidin ve iki yan eyvanın firuze renkli çinileri bu medreseye Gökmedrese adının verilmesinde etkili olmuştur. Gökmedrese'nin 14 odası ve bir mescidi vardır. Medresenin zemin katı mermer ve taştan yapılmıştır. Minarelerinde ise tuğla ve taş birlikte kullanılmıştır.

Resim 25. Sivas Gökmedrese (Sâhib Ata, Sâhibiye Medresesi) Planı

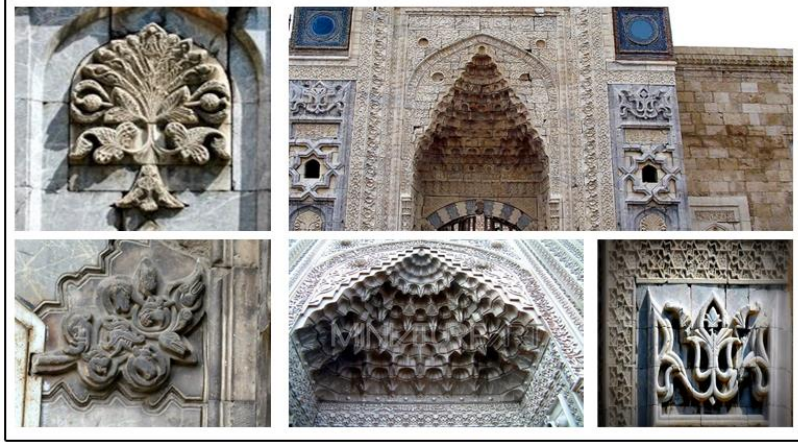
Evliya Çelebi de İslam diyarında eşine rastlanmayan medresenin kale kapısı gibi büyük bir kapısı olduğunu, iki kat olan medresenin yazın üst, kışın alt katında oturulduğunu belirtmektedir. Gökmedrese, özellikle anıtsal mermer taçkapısı ve cephesiyle 13. yüzyılın karakterini tam anlamıyla yansıtmaktadır (URL-10).

Gökmedrese'nin cephesi 31.25 m'dir. Taçkapı yaklaşık cephenin 1/3'ünü oluşturmaktadır (Resim 26). Taçkapının yapımında mermer kullanılmıştır. Medreseye 4x7 m boyutlarındaki bir kapıdan girilmektedir. Giriş eyvanının üstü yıldız tonozla kaplıdır. Giriş eyvanının yanlarındaki karşılıklı iki kapıdan medresenin mescidine ve dârü'l-kurrâ kısmına girilmektedir (Tuncer, 2008: 32). Mescit, dershaneye göre daha büyük planlanmıştır. Bu mekân kubbe ile örtülmüştür.

Resim 26. Sivas Gökmedrese Taçkapısı

Taçkapıyı dış şeritlerden sonra üç yönden dönen bitkisel ve geometrik dekorlu bordürler çevrelemekte; portal üzeri mermer malzeme ile son bulmaktadır. Taçkapının on dört sıralı mukarnastan oluşan kavsarası, petek manzarasına sahiptir. Taçkapının girişi basık kemerli, geçmeli renkli mermerden oluşmaktadır. Üst köşe taşlarında yepyeni ve benzersiz bir motif olarak birer yaprak kabartma yer almaktadır. Yaprığın içine birbirine girift hayvan başları işlenmiştir. Koç, tilki, boğa, ördek, at, kuş, aslan, yılan ve fil başlarının görüldüğü işleme ile burç işaretlerinin kastedildiği düşünülmektedir (Tuncer, 2008: 33). Türklerin on iki hayvanlı takviminde de bu hayvanların bir kısmı yer almaktadır (Resim 27).

Resim 27. Sivas Gökmedrese'deki Taş Süslemeler

Selçuklu sanatının seçkin, abidevi anıtlarından biri olan Gökmedrese, süsleme sanatı ile mimarının birbiriyle bütünleştiği nadide yapıtlardandır. Taş ve çini süslemeleri kendini göstermektedir. Minarelerin alttan 3/4'ü taş, sonrası ise tuğladandır (Resim 28), (URL-10).

Resim 28. Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Süslemeler

Cephede taçkapının solunda, kemeri yonca yaprağı şeklinde yapılmış kitâbeli çeşme bulunmaktadır. Medresenin köşelerinde iki bölümden oluşan, geometrik ve bitkisel motiflerle süslenmiş köşe kuleleri yer almaktadır.

Girişin sağındaki mescit, firuze renkli çinilerinin büyük bir kısmını kaybetmesine rağmen hala ihtişamlıdır. Mescidin mihrabının çevre bordürleri koyu mavi, mor ve firuze renkli çinilerle süslenmiştir. Bu bölüm çiçekli kûfî tarzda yazılı ayet

ile doldurulmuştur (Tuncer, 2008: 40). Kare planlı mescidin kubbesi onaltıgen kasağa Türk üçgenlerinin yardımı ile geçiş sağlanmaktadır. Üçgenler ve kubbede tuğla-çini mozaik birlikte kullanılmıştır.

Resim 29. Sivas Gökmedrese Ön Cephede Yer Alan Kuleler ve Çeşme

ALAN ÇALIŞMASI

Bu bölümde Sivas ilinden seçilen Anadolu Selçuklu dönemi medreselerinin mekânsal ve cephesel değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışma kapsamında seçilen Burûciye Medresesi, İzzeddin Keykâvus Dârüşşifâsı (Şifâiye Medresesi) ve Gökmedrese'nin iç (mimari) ve dış cephe mimari değerlendirmesi yapılmıştır (Resim 30).

Resim 30. İç ve Dış Değerlendirme Yapılan Anadolu Selçuklu Dönemi Medreseleri

Dış (Cephe) Değerlendirme

Seçilen medreselerde yapılan dış (cephe) değerlendirme; yapılarda meydana gelen değişim, cephedeki elaman çeşidi, konumları ve fiziksel durumları analiz edilerek sağlanmaktadır. Medreselerin özgün mimari cephelerini ne derece koruduklarının tespiti asıl amaçlardandır. Seçilen medreseler oluşturulan tablo ile gruplandırılmış ve birbiriyle kıyaslanmıştır (Tablo 4). Bu çalışma yapılırken, medreselerin günümüz cepheleri ile özgün mimari cepheleri görseller üzerinden analiz edilmiştir. Medreselerin cephelerinin analiz edilmesi ve özgün mimari durumlarını ne derece koruyup korumadıklarının tespiti için ***Dış değerlendirme=(Kd*Kc*Ce)+10+Fa*** formülü oluşturulmuştur. ***Kd*** değişim katsayısını, ***Kc*** cephe çeşidinin katsayısını, ***Ce*** cephe elemanlarının çeşidini ve ***Fa*** fiziksel analizi ifade etmektedir (Semerci, 2017: 103). Oluşturulan formül çalışmada mimari değerlerin önemine göre katsayılar ve eklemeler yapılmıştır. Örneğin; cephesinde hem taş hem de mermer işleme bulunan yapı daha değerlidir. Aynı şekilde bir yapının kent içindeki konumu da yapıya değer kazandırmaktadır. Bir meydana bakan yapı ile sokak içindeki yapının değeri aynı değildir. Ayrıca cephe elemanlarının içeriği ve süslemeleri de cephenin değerini oluşturan temel unsurlardır. Bu şekilde ***değişim katsayısını (Kd)*** değerlendirmek için; değişime uğramamış yapılara 3 puan, az değişime uğramış yapılara 2 puan, çok değişime uğramış yapılara 1 puan verilmiştir.

Cephe değişim katsayısını (Kc) değerlendirmek için; orijinal cephesini korumuş yapılara 3 puan, orijinal cephesi az değişmiş yapılara 2 puan, cephesinde ciddi değişiklik olmuş yapılara 1 puan verilmiştir.

Cephe elemanlarının çeşidinin (Ce) değerlendirmesinde yapıların sahip olduğu niteliklere göre 1, 2, 3 ve 4 puan aralıkları kullanılmıştır. Cephe elemanları taçkapı, süslemeler, pencereler başlıkları altında gruplandırılmış ve bunlara ek olarak sahip oldukları cephe elemanları olan minareler, kubbeler, duvarlar ve köşe kulelerinin niteliği dikkate alınarak puanlama yapılmıştır.

Fiziksel analizde (Fa) yapının mimari dokuya uygunluğu, iklimsel konforu, estetik değeri ve işlevsellik nitelikleri 5 puan üzerinden değerlendirilmiştir.

Buldukları konum kent meydanında ve mahalle içerisinde olan yapılara 10 puan eklenmiştir.

Seçilen medreseler dış değerlendirme sonucunda aldıkları puanlara göre; A, B ve C olarak gruplandırılmıştır. Puanlama sonuçlarına göre dış cephe özgünlüğünü en çok koruyan medresenin Şifâiye Medresesi olduğu anlaşılmıştır. Değişim katsayısı ve cephe çeşitlerinin katsayısı türünde en çok orijinalliğini korumuş olan bu medrese A grubunda değerlendirilmiştir. Diğer medreselere kıyasla sahip olduğu cephe elemanları, taçkapısı, süslemeleri ve diğer elemanları ile Anadolu Selçuklu dönemi medrese mimarisini yansıtmaktadır.

Yapılan puanlama ile B grubunda yer alan medrese Burûciye Medresesi olmuştur. Taçkapısı, köşe kuleleri, mukarnas kavsaralı pencereleri ve diğer cephe elemanları ile Anadolu Selçuklu dönemi medrese mimarisini yansıtan bu medrese, Şifâiye Medresesi'ne oranla özgünlüğünü daha az koruyarak günümüze gelmiştir. Gökmedrese ise, puanlamada da görüldüğü üzere özgünlüğünü en az koruyan Anadolu Selçuklu dönemi medresesi olmuştur. Ancak minareli bir medrese olması cephe elemanları yönüyle Gökmedrese'yi diğer medreselerden ayırmaktadır. Taçkapısı günümüze kadar gelmiş olsa da minarelerindeki çiniler, sırlı tuğlalar ve taş süslemeleri zarar görmüştür. Bu nedenle değerlendirme sonucunda Gökmedrese özgünlüğünü koruması noktasında C grubunda yer almaktadır.

Cephesi	Değişim Katsayısı	Cephe Çeşitlerinin Katsayısı	Cephe Elemanlarının Çeşidine Göre																	Konum	Fiziksel Analiz									
			Taçkapı(Portal)			Süslemeler				Pencereler																				
	Daha az kullanılmış	Az değişime uğramış	Ciddi değişime uğramış	Orijinal cephesini korumuş	Orijinal cephesi az değişmiş	Cephe özelliklerinde ciddi değişim olmuş	Taş işlenmeli portal	Mükammas kavsaraya sahip taçkapı (portal)	Mermer işlenmeli portal	Geometrik motifli portal	Büyük, geometrik dekorlu bordürler	Taş süslemeli motifler	Çini süslemeli motifler	Rumî tezeynat	Sırtı tuğla ile yapılmış pnozeller	Taş işlenmeli pencereler	Mükammas kavsaralı pencereler	Basit pencereler	Taş ve geometrik, bitkisel motiflerle süslenmiş köşe kületleri	Taş ve tuğla motifli minareler	Kubbe ile kapalı giriş eyvanı	Basit taş duvarlar	Kent meydanında	Mahalle içerisinde	Kent dokusuna uyumluluk	İşlevsellik	İklimsel konfor	TOPLAM	DEĞERİ	
	3	2	1	3	2	1	4	4	3	4	3	4	3	4	3	3	3	1	3	2	2	1	10	10	4	4	4			
Burüciye Medresesi	*			*			*	*		*	*	*	*		*	*		*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	158	B
Şifâiye Medresesi	*			*			*	*		*	*	*	*				*		*				*	*	*	*	*	*	265	A
Gökmedrese			*		*		*	*		*	*	*	*		*	*		*		*			*	*	*	*	*	94	C	

Tablo 4. Sivas'ta Seçilen Anadolu Selçuklu Dönemi Medreseleri Dış (Cephe) Değerlendirme Analizi

İç (Mimari) Değerlendirme

Seçilen medreselerin iç (mimari) değerlendirmelerinde; yapılarda meydana gelen değişimin, plan çeşidinin durumunun ve plan elemanlarının durumunun analizi söz konusudur. Böylece medreselerin özgün mimari değerlerini ne derece koruduklarının anlaşılması hedeflenmektedir. Oluşturulan tablo ile seçilen medreseler gruplandırılmış ve birbiri ile kıyaslanmıştır (Tablo 5). Yapılan iç değerlendirmenin formülize edilmesinde üç temel mimari gereklilik baz alınmıştır. Yapıların özgün mimarisini koruması, mimari planlamanın dönemin gerekliliklerini göstermesi ve dönemin medrese mimarisi yapı bileşenleri özelinde değerlendirmeye gidilmiştir. Ele alınan unsurların birbiri ile ilişkisi dikkate alınarak formülasyon yapılmıştır. Örneğin; yapı bileşenleri ile mekânlar ortaya çıkmaktadır. Oluşturulan tüm mekânlar ise yapının plansal oluşumunu sağlamaktadır. Seçilen medreselerin analizinde *iç mimari değerlendirme = (Kd+Pd)*Pe* formülü kullanılarak değerlendirme yapılmıştır. *Kd değeri* değişim katsayısını, *Pd* plan çeşidinin durumunu ve *Pe değeri* ise plan elemanlarının durumunu ifade etmektedir

(Semerci, 2017: 107). Bu şekilde analiz ve değerlendirmelerin yapılabilmesi için tüm yapıların günümüz ve özgün mimari planlarından yararlanılmıştır.

Değişimin katsayısı (Kd) başlığı altında seçilen medreselerin uğradıkları değişim; değişime uğramamış, az değişime uğramış ve ciddi değişime uğramış olma durumlarına bağlı olarak değerlendirilmiştir. Değişime uğramamış medreseler 3 puan, az değişime uğramış olanlar 2 puan ve ciddi değişime uğramış olanlar ise 1 puan olarak puanlandırılmıştır. Bu puanlamada özgün mimari değerlerini koruyan yapıların değerinin fazla olması düşünülmüştür.

Plan çeşidinin durumu (Pd) başlığı altında medreseler; avlu tiplerine, kat sayılarına, plan şemasına ve eyvan sayılarına göre incelenmiştir. Anadolu Selçuklu dönemi tipolojisine bağlı olarak medreselerin açık veya kapalı (kubbeli) avlulu, genellikle tek katlı, bazen de iki katlı olmasına ve eyvan sayılarının genellikle 1-4 arasında olmasına bağlı olarak 3 puan üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Plan şemasının Anadolu Selçuklu dönemi mimari özelliklerine göre simetrik dikdörtgen planlı olması gerekmektedir. Değerlendirme bu özellik üzerinden yapılmış, simetrik dikdörtgen plan şemasına sahip medreselere 3 puan verilmiştir.

Plan elemanlarının durumu (Pe) başlığı altında Anadolu Selçuklu dönemi medreselerinde yaygın olarak kullanılan eyvanlar, revaklar, derslik, kışık derslik, kütüphane, mescit, türbe, merdiven, havuz, çeşme ve kullanılan yapı malzemeleri olan taş, tuğla ve çinilerin varlığına göre seçilen medreselerin özgünlüğü ölçülmüştür. Yapılan değerlendirmede planlama elemanının niteliğine göre 1, 2 veya 3 puan verilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda formüle uygun olarak hesaplama yapılmıştır. Puanlama sıralamasına göre en yüksek puanı alan medrese A grubunda, en az puan alan medrese ise C grubunda yer almıştır. Puanlama sonucuna göre Burûciye Medresesi A grubunda, Şifâiye Medresesi B grubunda, Gökmedrese ise C grubundadır.

Cephesi	Değişim Katsayısı			Plan Çeşidinin Durumuna Göre				Plan Elemanlarının Durumuna Göre													Yapı Malzemesi	TOPLAM	DEĞERİ					
	Avlu Durumu	Kat Sayısı	Plan Şeması	Eyvan Sayısı	1-2 eyvanlı	2-4 eyvanlı	Sivri kenarlı ana eyvan (portal)	Tonoz kubbe ile ögünlü giriş eyvanı	Sırtı revak	Derslikler (hücreler)	Kışık derslik	Kütüphane	Havuz	Mescit	Türbe	Merdven	Çeşme	Taş	Taş ve tuğla	Taş, tuğla ve çirli								
	Değişime uğramamış	Az değişime uğramış	Çok değişime uğramış	Açık avlu	Kapalı avlu (kubbe)	Tek katlı	İki katlı	Simetrik-düzensiz plan şeması	Simetrik olmayan plan şeması	1-2 eyvanlı	2-4 eyvanlı	Sivri kenarlı ana eyvan (portal)	Tonoz kubbe ile ögünlü giriş eyvanı	Sırtı revak	Derslikler (hücreler)	Kışık derslik	Kütüphane	Havuz	Mescit	Türbe	Merdven	Çeşme	Taş	Taş ve tuğla	Taş, tuğla ve çirli			
	3	2	1	3	3	3	2	3	1	1	3	3	3	2	2	3	2	2	2	3	2	2	1	2	3			
Burçkiye Medresesi	*			*			*	*			*	*	*	*	*	*				*	*			*			286	A
Şifaiye Medresesi	*			*			*	*			*	*	*	*	*	*				*	*				*		270	B
Gökmedrese			*	*			*	*			*	*	*	*	*	*			*	*	*	*			*		240	C

Tablo 5. Sivas'ta Seçilen Anadolu Selçuklu Dönemi Medreseleri İç Mimari Değerlendirme Analizi

SONUÇ

Selçuklular döneminde dinî eğitimin verildiği kurumlar olarak ortaya çıkan medreseler, Anadolu Selçuklu döneminde de varlığını geliştirerek sürdürmüştür. Yeni alınan yerlerde İslâmî birlikteliğin sağlanması ve dinî eğitimin verilmesi amacıyla medreseler yapılmaya başlanmıştır. O dönemde her ilde bir veya birden fazla medresenin olduğu yazılı kaynaklarda yer almaktadır. Bu da medreselerin önemini göstermektedir.

Anadolu Selçuklu dönemi medreselerinin mimari özellikleri incelendiğinde Selçuklu dönemindeki medreselerin mimari özelliklerini taşıdığı ve bu özelliklere ek yeni eklemelerin yapıldığı görülmektedir. Anadolu Selçuklu döneminde yapılan medreselerin tipolojisi avlusunun çeşidine göre şekillenmiştir. Medreseler açık avlulu ve kapalı (kubbeli) avlulu olarak yapılmış ve genellikle tek katlı planlanmıştır. Ancak iki katlı olarak planlanan medreseler de mevcuttur. Eyvan sayıları da bu dönemde farklılaşarak genellikle 4 eyvanlı olarak yapılmıştır.

Medreselerin planlarında iklimin etkili olduğu görülmektedir. İklim koşullarına göre bazı medreseler kapalı olarak tasarlanmış, açık avlulu olan medreselerde de kışlık derslikler yapılmıştır.

Plan elemanları arasında medreselerde mescit, havuz, köşe kuleleri ve yapının mimarının türbesi bulunmaktadır.

Yapı malzemesi olarak bu dönemde taş süslemeler öne çıkmış, ihtişamlı taçkapılarda taş süslemeler bitkisel ve hayvan motifleri olarak kullanılmıştır. Mukarnas kavsaralı olan taş işlemeli kapıların çevresinde hayat ağacı, on iki hayvanlı takvimi simgeleyen hayvan motifleri ve Selçuklular'ın simgesi olan çift başlı kartallar kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında Anadolu Selçuklu dönemi medreselerinin mimari özellikleri incelenmiş ve bu dönemde Sivas'ta yapılan Burûciye Medresesi, Şifâiye

Medresesi ve Gökmedrese'nin iç ve dış değerlendirmesi yapılarak özgünlük düzeyleri belirlenmiştir.

Dış cephe analizinde seçilen medreselerin cephelerinin değişime uğrama düzeyleri, cephe elemanlarının değişimi ve fiziksel analizleri yapılarak puanlama sonucunda A, B ve C gruplaması yapılmıştır. Dış cephe analiz sonucuna göre Şifâiye Medresesi A grubunda, Burûciye Medresesi B grubunda, Gökmedrese ise dış cephe özgünlüğünü en az koruyan medrese olarak C grubunda yer almıştır.

İç cephe analizine göre; seçilen medreselerin değişime uğrama düzeyleri, plan durumları, plan elemanlarının değişimi değerlendirilmiştir. Yapılan puanlama sonucunda Burûciye Medresesi A grubunda, Şifâiye Medresesi B grubunda, Gökmedrese ise C grubundadır.

Sonuç olarak Sivas kentinde yer alan Şifâiye Medresesi ve Burûciye medresesi iç ve dış cephelerini koruma noktasında Gökmedrese'nin önüne geçmiştir. Şifâiye Medresesi'nin ve Burûciye Medresesi'nin kent meydanında olması bu medreselerde yapılan koruma çalışmalarını artırmıştır. Günümüzde kafelerin ve hediyelik eşyaların satıldığı birimlerin yer aldığı medreseler işlevsel olarak canlılıklarını sürdürmektedirler. Ancak Gökmedrese gerek konumu gerekse yapılan yanlış çalışmalar sonucunda hem özgünlüğünü kaybetmiş hem de işlevsizleşmiş ve günümüzde boş kalmıştır. Anadolu Selçuklu dönemi medrese özelliklerini yansıtan bu medreselerin özgünlüğünü koruması için yapılan çalışmaların başarı düzeyi artırılmalıdır.

Kaynakça

Aydın, A. (2006). *Kent Merkezlerinde Meydanların Gelişimi "Sivas Hükümet Meydanı Örneği"*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.

Çatakoğlu, M. (2002). *Anadolu Selçuklu Dönemi İlmî Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerin Osmanlı Kuruluş Dönemi İlmî Faaliyetlerine Tesiri*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Demiralp, Y. (2006). Osmanlı Öncesi Anadolu Medreselerinde Örtü ve Erken Osmanlı Medreseleriyle Karşılaştırma, *Sanat Tarihi Dergisi*, 15, 29-48

Dinçdir, İ. (2015). *Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim Sistemi (1075-1308)*, Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Doğan, N. (2013). Ortaçağ'da Anadolu'nun Eğitim Mekânları: Selçuklu Medreseleri-Dârüşşifâlarından Örnekler, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, (2), 429-433.

Güven, İ. (1998). Türkiye Selçukluları'nda Medreseler, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (31), 1, 125-146.

Kalender, S., Demiroğlu, D. (2011). Tarihi Süreç İçerisinde Sivas Kent Meydanı'nın İrdelenmesi, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, (1), 3, 355-365.

Karadaş, Ş. (2003). *Sivas'taki Selçuklu Medreselerinin Taş Bezeme Düzenleri*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Kemaloğlu, M. (2015). XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim-Öğretim (Medreseler), *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5, (2), 89-106.

Sivas Belediye Başkanlığı, (2014). *Sivas 2015-2019 Stratejik Planı*. http://www.sivas.bel.tr/Files/Content/SP201519_Meclis_Onay.pdf

Semerci, F., Uğur, B. S., (2017). Geleneksel Konya Evlerinin Mimari Değerlerinin Analiz Edilmesi, *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, Doi: 10.17365/TMD.2017.1.005.x, Kocaeli.

Semerci, F., Gümüş, B., (2017). Sivil Mimarlık Örneklerine Bir Değerlendirme Önerisi: Afyonkarahisar Örneği, *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, Doi: 10.17365/TMD.2017.2.6, Kocaeli.

Tuncer, C. O. (2008). *Sivas Gökmedrese*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Yalçınkaya, A. (2007). *Anadolu Türk Mimarisinde 12.-14. Yy. Arasında Tarihlenen Cami, Medrese, Şifahane e Türbe Yapılarındaki Taş Üzerine Yapılmış İnsan Figürlü Bezemeleri*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

İnternet Kaynakları

URL-1, <http://www.kulturelbellek.com/anadolu-selcuklu-medreseleri/>

URL-2, *Sivas Kültür Envanteri*,

<http://www.sivaskulturenvanteri.com/sivas/sivasin-cografi-konumu/>

URL-3, *Sivas Şehrinin Tarihsel Gelişimi*,

<http://www.sivaskulturenvanteri.com/sivas/sivas-sehrinin-tarihsel-gelisimi/>

URL-4, <http://www.sivasder.org/index.php?Page=IcerikDetay&No=52>

URL-5, <http://www.sivaskulturenvanteri.com/Buruciye-medresesi/>

URL-6, www.bik.gov.tr/tarih-ve-kultur-kenti-sivas-burujiye-medresesi/

URL-7, <http://okuryazarim.com/Buruciye-medresesi>

URL-8, <http://www.sivaskulturenvanteri.com/sifaiye-medresesi>

URL-9, <http://sifahane.org/sivas-darussihhasi-darussifasi>

URL-10, <http://www.sivaskulturenvanteri.com/gok-medrese>